

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ

1. MONOGRÁFIA AZ EGK-JOGRÓL – MIÉRT ÉS MI CÉLBÓL?

1974-ben nagy ívű monográfia jelent meg az Európai Gazdasági Közösség jogáról.¹ Nem lett volna ebben semmi meglepő, ha a könyv nem a szovjet blokk korszaka alatt lát napvilágot, mégpedig Magyarországon. Hiszen abban az időben még hivatalos kapcsolat sem volt az EGK és a kelet-európai kommunista hatalom alá vetett országok között, amelyek a szovjet féltekén egy teljesen más gazdasági szervezetet és együttműködést, a KGST-t próbálták építeni és fejleszteni.² Miért, hogyan születhetett meg mégis e munka? Az első és legfontosabb nyilván a tudományos kíváncsiság volt. Az, hogy az érdeklődés éppen az európai integráció felé fordult, bizonyára kapcsolatba hozható a mester, NIZSALOVSKY Endre hatásával is.³ A NIZSALOVSKY Endre által szaklektorált (és alkalmanként ténylegesen fordított) jogszabálygyűjtemény, amely az *Európai Gazdasági Közösség Enciklopédiája* címen 1971–72 között jelent meg az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ kiadásában,

---

¹ MÁDL Ferenc: *Az Európai Gazdasági Közösség joga*. Budapest, 1974. 436 old. (MÁDL 1974.) A könyv átdolgozott angol fordítása néhány évvel később jelent meg: MÁDL, Ferenc: *The law of the European Economic Community. Enterprises, economic competition and the economic function of the state in the process of economic integration*. Budapest, 1978 (angol nyelvű kiadás), 330 old.

² A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST), amelyet 1949 januárjában hoztak létre a szovjet blokkhoz tartozó kelet-európai országok gazdasági fejlődésének elősegítésére és koordinálására.

³ A szeretett mester portréjához lásd MÁDL Ferenc: Nizsalovszky Endre. Arcképvázlat születésének centenáriumán. In: MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára*. Budapest, 1994. 13–30., 13–14. old.

„Hivatali használatra, kézirat gyanánt”, mintegy tucatnyi kötetben.⁴ Az idős professzor a munkába tanítványát, Mádl Ferencet is bevonta. Továbbá a monográfia, minden egyébként hangoztatott ideológiai fenntartás ellenére, beleillett az MTA Jogtudományi Intézete által is támogatott, végzett akkori nemzetközi jog-összehasonlító munkába, amely a gazdasági integrációk tanulmányozására is kiterjedt. A munka megírását támogatta az a gyakorlatias megfontolás is, hogy egy olyan külkereskedelemtől függő ország, mint Magyarország tudománya egyszerűen nem hunyhatta be szemét egyik legfontosabb kereskedelmi partnere, a „Közös Piac” működésének jogi rendje fölött.⁵ A szerző kutatóútjai is hamar visszafordíthatatlanná tették a téma iránti érdeklődését. Ahogy maga írta, túl sokat utazott és kutatott a nyugat-európai gazdasági integráció kérdéseiben ahhoz, hogy az egyes intézmények és problémák belső tartalmát, konkrét megjelenését és funkcionálását ne mutassa be.⁶

Mádl professzor könyvének – alcíme szerint – a vállalkozások, a gazdasági verseny és az állam gazdasági funkciója a gazdasági integráció folyamatában a témája. Ebből rögtön kiderül a monográfia egyedülálló felépítése, mert szintézisben ragadja meg a vállalkozások szabályozásának főbb területeit – egyrészt a vállalatok határokon átnyúló tevékenységét a letelepedés joga, a tőke szabad mozgása és a külföldi befektetések védelme szempontjából; másrészt azokat az intézkedéseket, amelyek célja a hatékony verseny támogatása az európai integráción belül. Valójában ugyanazon érem két oldaláról van szó: egyrészt a vállalkozásokra vonatkozó jog könnyítő, segítő, másrészt ellenőrző, korlátozó céljairól.⁷ A monográfia erénye a több jogágra tagozódó univerzum egységes szemlélete.

A mű sok szempontból valódi utazást kínál a múltba és a jövőbe.

Visszatekintés a múltba, mert az Európai Gazdasági Közösség korai szakaszába vezet minket, amikor láthatjuk az intézmények, a jogrendszer és az integráció építőköveinek és alapelveinek

---

⁴ MÁDL 1974. 8. margószám.

⁵ MÁDL 1974. 5–7. margószám.

⁶ MÁDL 1974. 10. margószám.

⁷ Ezt a szemléletet tükrözi a monográfia tagolása is, lásd alább e bevezető tanulmány 2–5. pontjait.

kialakulását. Mint amikor egy születőben lévő naprendszerben a csillag elkezdi sugározni, rögzülnek a bolygók pályái, és lassan eltűnik a köd. A Közösségek alapító atyái, Jean MONNET és Walter HALLSTEIN még éltek ekkor, vagy éppen csak távoztak az európai politikai élet színpadáról, de gondolataik és örökségük élénken hatottak, és gyakran megjelennek a könyvben. Az európai integráció olyan korabeli fő teoretikusaira, mint GROEBEN⁸ vagy IPSSEN⁹ és KRONSTEIN,¹⁰ szintén rendszeresen hivatkozik a munka.

„Fabula de te narratur”, a mese rólunk is szól, akarta írni a szerző a kötet bevezetőjében, de a cenzúra nem engedte meg ezt az ékes és teljes mértékben igaz fordulatot. Néhány évvel később, a kötet átdolgozott, angol fordításában Mádl Ferencnek lehetősége nyílt arra, hogy kifejtse a téma iránti lelkesedését. „A szocialista jogtudomány nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy Európa egyik felében – számunkra abszolút létfontosságú módon – egy új normarendszer jött létre, egy olyan jogrendszer, amely magát európai jognak vagy közösségi jognak nevezi. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy ez a rendszer elkezdet működni; hogy szervezeti, jogi és eljárási intézményei elkezdtek működni.”¹¹ Éppen ezért az integráció jogának tanulmányozása, ahogy ez a könyv legelső §-ában rögtön megjelenik, „történelmi lecke”.

A monográfia magyar kiadása a következő fejezeteket tartalmazza: I. Bevezetés, II. A termelőerők, gazdasági helyzet, ipari szerkezet [...], III. Vállalatok és a gazdasági verseny az Európai Gazdasági Közösség pragmatista gazdaságpolitikájában, premisszáik az elvekben, IV. A gazdasági integráció jogrendszere általában: a közösségi jog („Európa-jog”) és forrásai, V. Vállalat az integrációban a társasági jog integrációja útján, VI. A beruházások és a tőke mozgása az integrációban – általános szabályozási kísérletek és a közösségi jog csatornáin útján, VII. Gazdasági verseny az integrációban integrált jogi struktúra útján, VIII. Nemzetközi kartellek és monopóliumok, IX.

⁸ Lásd pl. GROEBEN, H. von der: Auf dem Wege zu europäischen Aktiengesellschaft. *Die Aktiengesellschaft* 1967. 4. sz. 1. és kk. old.

⁹ Lásd pl. IPSSEN, H. P.: *Europäisches Gemeinschaftsrecht*. Mohr, Tübingen 1972. XL, 1092 old.

¹⁰ KRONSTEIN, H.: *Das Recht der internationalen Kartelle*. Schweitzer Verlag, Berlin 1967. XL, 518 old.

¹¹ MÁDL: *The law of the European Economic Community*. 9-10. old.

Állam a gazdaságban – állami vállalat és gazdasági verseny, X. Állam a gazdaságban versus immunitás, XI. Általános elméleti összegezés a közösségi jog funkciójáról és tárgyalt intézményeiről.

A kötet megjelenése után egy nyugat-németországi professzor állítólag megkérdezte, hogy a szerző ugyan miért foglalkozott egy ilyen „teljesen irreleváns témával” egy kommunista országban. De – mint a történelem bizonyította – a téma egyáltalán nem volt sem lényegtelen, sem érdektelen. Tizenöt évvel a monográfia első megjelenése után a szovjet típusú rendszerek összeomlottak Közép- és Kelet-Európában. Ekkorra már a magyar jogászok új generációja ismerhette meg a kötet tanulmányozásával az Európai Gazdasági Közösség jogát. Születőben volt a „Mádl-iskola”. A monográfia, kimondatlanul, tulajdonképpen a lehetséges jövő kereteit rajzolta meg. Húsz évvel később Magyarország benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz. Harminc évvel megjelenése után, 2004-ben az ország az integráció részévé vált. Ekkor már Mádl Ferenc mint köztársasági elnök hatalmazta fel a kormányt a csatlakozási okmány aláírására.

Nagy a kísértés, hogy folytassuk az időutazást, és megvizsgáljuk az 1970-es évek elején bemutatott jogi intézmények állapotát a mai helyzethez képest. Ez annál is könnyebb volna, mert a szerző igen éles szemmel választotta ki az európai gazdasági jog legérzékenyebb kérdéseit: a letelepedés szabadsága és a külföldi társaságok elismerése, az európai részvénytársaság (*Societas Europae*) a „tervező asztalon”, a tőke szabad áramlása és a külföldi befektetések védelme az EGK-ban, a verseny és annak eszközei, valamint az Európai Bíróság növekvő szerepe. Természetesen ha minden egyes jogintézmény esetében részletesen be akarnánk mutatni, hogy mi történt a könyv megjelenése óta eltelt közel öt évtizedben, melyek a változások a szabályozásban, akkor egy újabb nagymonográfiát kellene írunk. Ezért inkább összefoglaló jelleggel érdemes áttekinteni az egyes nagyobb részeket, és dióhéjban utalni az elmúlt évtizedek fejlődésére, ahol ez elkerülhetetlen. A változásokra a kötet új kiadásának kiegészített lábjegyzetei is utalnak, legalábbis a legdöntőbb pontokon.

2. GAZDASÁGI ALAPVETÉS

„Azt mondják, hogy a világot számokkal kormányozzák; én csak azt tudom, hogy a számok arról adnak számot, hogy a világot jól, avagy rosszul kormányozzák-e” – idézi Goethét Mádl Ferenc.¹² A már érintett, „történelmi leckét” megfogalmazó bevezetést követő II. fejezet éppen ennek jegyében, az elemzés gazdasági alapvetését adja, az adatok, számok, a statisztika nyelvén. Rendkívül összetett szemléletben, a tények feltétlen tisztelete mellett, olyan kérdéseket taglalva, mint az EGK helye a világgazdaságban, a koncentráció az iparban, az állami vállalatok és állami rendelkezések (közbeszerzések), az adóztatás és a regionális aránytalanságok kérdései. Külön vizsgálja az USA gazdaságának jelenlétét a világban, de az európai integráció összevetése az amerikai gazdaság teljesítményével, az Új Világ jogrendszerével tulajdonképpen az egész monográfiára jellemző, és egyik különleges értékét adja,¹³ hiszen folyamatosan jelen van egy hatalmas szövetségi állam szabályozása is mint hivatkozási rendszer. A későbbi fejezetekben feltűnnek az amerikai jog olyan fogalmai, mint a *concerted actions* vagy *collusive practices*, a *workable competition*,¹⁴ éppúgy, mint az amerikai versenyjog alfáját jelentő *Sherman Act* áttekintése vagy a hivatkozások az amerikai jó barát kolléga, BUXBAUM műveire.¹⁵

3. VÁLLALKOZÁSOK ÉS GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK

A következő, III. fejezet a vállalat (vállalkozás) és gazdasági verseny, és általában az Európai Unió pragmatikus gazdaságpolitikájának korabeli összefoglalását adja, a IV. fejezet pedig a gazdasági integráció jogrendszerének genezisést, illetve 70-es évekbeli állapotát mutatja be. Tehát a kötet gazdasági jogi fókusza ellenére, mintegy az elemzések bevezetéseként, leírta az Európai Gazdasági Közösség

¹² MÁDL 1974. 11. margószám.

¹³ MÁDL 1974. 13., 16–17., 63., 199., 218. margószámok.

¹⁴ MÁDL 1974. 228., 236., 259. margószámok.

¹⁵ MÁDL 1974. 206., 217., 226., 259. margószámok.

akkori intézményi és jogi rendjét. Mádl Ferenc egyértelműen érzékelte az „autogeneratív fejlődésre”¹⁶ képes egészen új jogi normarendet,¹⁷ az Európai Bíróság, az előzetes döntés iránti eljárás kiemelkedő szerepét ebben,¹⁸ és a közösségi jogforrások fajtáinak bemutatása, illetve a jogharmonizáció mellett¹⁹ olyan emblemikus jogesetek, mint például a *Costa kontra ENEL*²⁰ segítségével elemezte a közösségi jog közvetlen hatályának, illetve elsőbbségének kérdését, mintegy valós időben tudósítva a bontakozó joggyakorlatról. Nem elveszve a részletekben, a szerzőnek a korabeli jogirodalomból leszűrte, máig érvényes megállapítását szeretném idézni az integráció előtt álló két járható útról, az integrációs jogrend és a tagállamok szuverenitása egymásnak feszüléséről: „...az egyik, amely a szövetségi struktúra további erősítése felé tart, az, amely a Római Szerződés bölcsőjénél a szerzők szeme előtt lebegett, a másik, amelynek hívei – elismerve a Római Szerződés szövetségi mechanizmusából következő pozitívumokat – fenn kívánják tartani a tagállamok teljes szuverenitását, azzal természetesen, hogy a tagállamok együttműködését optimális szintre kell fejleszteni.”²¹

Mai szemmel nézve is különösen érdekes az V. fejezet, amely végigveszi a vállalatok (vállalkozások) mozgására vonatkozó közösségi jogi keretet a letelepedés szabadságát biztosító rendelkezésektől a tagállami társasági jogok harmonizálásán át (nyilvánosság, semmisség, alapítás, alaptőke védelme...) az akkor még csak tervezet szintjén létező Európai Részvénytársaságig és az Európai Kereskedelmi Regiszterig. A letelepedés szabadságával kezdve a szerző a Római Szerződés alapvető rendelkezéseinek bemutatása mellett okkal tér ki a társaságok elismerésének a kérdésére és az ezt biztosítani szándékozó 1968-as egyezmény rendelkezéseire.²² (Ma már

---

¹⁶ MÁDL 1974. 79. margószám.

¹⁷ MÁDL 1974. 306. margószám.

¹⁸ MÁDL 1974. például 78. és 314–320. margószámok.

¹⁹ MÁDL 1974. 93–95. margószámok.

²⁰ MÁDL 1974. 111. margószám.

²¹ MÁDL 1974. 90. margószám.

²² MÁDL 1974. 105–106. margószámok.

tudjuk, hogy az Egyezmény végül nem lépett hatályba.)²³ Mádl Ferenc viszont, lényegében a jövőbe látva, hipotetikus tényállásként leírta a három évtizeddel később felmerült *Überseering*-ügy²⁴ körülményeit. Érdemes a fejezet vonatkozó bekezdését külön is idézni, mert tőpontos leírását adja annak a jogi problémának, amelyre utóbb az Európai Bíróságnak kellett választ adnia: „Elméletileg nyitva van most ui. a lehetősége annak, hogy – miután a bejegyzés érvényessége is a fogadó ország szabályai alá kerülhet – egy Hollandiában holland jog szerint megalakult és székhelyét később Franciaországba áthelyező vállalat nem létezőnek minősülhet, mert mondjuk a francia jog szerint a bejegyzés érvénytelenséggel járó hiányokkal vagy eltérésekkel történt. A másik elméleti lehetőség abban állhat, hogy pl. egy holland jog szerint alakult részvénytársaság az NSZK társasági jog szabályai szerint kénytelen volna felvenni a német társasági jog szervezeti előírásait, miszerint a részvénytársaságnak nemcsak igazgatótanácsa és közgyűlése van, hanem a *Vorstand* és a *Versammlung* között még egy *Aufsichtsrat*ot is létre kell hozni. Ezáltal ennek az NSZK-ban működő holland részvénytársaságnak a vezető szerveket illetően kétféle struktúrája is volna. Ezt az ellentmondást elméletileg csak azzal a feltételezéssel lehetne feloldani, hogy a kérdéses jogi személy a fogadó országba lépéssel elszakad az alapítás helyének jogától, és fiktíve a regisztrációs székhely is átkerül a fogadó országba.”²⁵ Ugyanilyen jelentős e fejezetben az Európai Részvénytársaságra vonatkozó korabeli szabályozástervezet elemzése. „Mélységes mély a múltnak kútja” – idézhetjük itt is Mádl Ferenc kedvelt és gyakran hivatkozott Thomas Mann-sorát, hiszen ezt a rendeletet²⁶ is csak évtizedekkel később fogadták el, számos közbenső változat után.

²³ KIRÁLY Miklós: A társasági jog nemzetközi vonatkozásai és az Európai Közösség joga. In: Miskolczi Bodnár Péter (szerk): *Európai Társasági Jog*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000. 21–37. old.

²⁴ C-208/00. sz. ügy, *Überseering BV és Nordic Construction Company Baumanagement GmbH (NCC)*, ECLI:EU:C:2002:632. A joggyakorlat fejlődéséhez l. KIRÁLY Miklós: A Daily Mail-től az Inspire Artig – Az Európai Bíróság ítéleteinek hatása a társasági jog értékválasztásaira. *Magyar Jog* 2004. No. 11. 680–687. old.

²⁵ MÁDL 1974. 106. margószám. A kiemelések a szerkesztőtől.

²⁶ A Tanács 2157/2001/EK rendelete (2001. október 8.) az európai részvénytársaság (SE) statútumáról.

Az eredeti tervezet pedig a kontinentális jogok szerinti társasági szervezetet²⁷ modellezett, sőt még egy sajátos büntetőjogi fejezetet is tartalmazott,²⁸ a munkavállalói érdekképviselőt viszont, eltérően a jelenlegi helyzettől, nem került volna külön irányelvbe.²⁹

4. A TŐKE SZABAD MOZGÁSA ÉS A KÜLFÖLDI BEFEKTETÉSEK VÉDELME

A vállalkozások mozgására vonatkozó fejezetet logikusan követi a kötetben a külföldi beruházások védelmének kérdése. A VI. fejezet rendre bemutatja a multilaterális tervezeteket, szabályozási kísérleteket és sikeres egyezményeket, így az 1965-ös Washingtoni Konvenciót³⁰ és a majdani Nemzetközi Biztosítási Ügynökség³¹ alapításához vezető előkészítő munkálatokat. Olyan nemzetközi instrumentumokról van szó, amelyekhez Magyarország vagy másfél évtized múlva csatlakozott. Ami az európai integrációt illeti, Mádl Ferenc joggal jegyezte meg a Közös Piac „jogrendszerének tapintatát”,³² vagyis azt, hogy a Római Szerződés (EGK-szerződés) mintha nem foglalkozna a külföldi beruházások kisajátítással és államosítással szembeni érdemi jogi védelmével. Ez a hallgatás különösen szembetűnő a kétoldalú beruházásvédelmi szerződések (BIT-ek) által nyújtott átfogó védelmi rendszerrel összehasonlítva.³³ (Az időközbeni fejleményekre utalva hozzátehetjük, hogy ez a különbség ma is fennáll, nemcsak a

²⁷ MÁDL 1974. 145. margószám.

²⁸ MÁDL 1974. 138/a. margószám.

²⁹ MÁDL 1974. 138/a. margószám, továbbá a Tanács 2001/86/EK irányelve (2001. október 8.) az európai részvénytársaság statútumának a munkavállalói részvételre vonatkozó kiegészítéséről.

³⁰ Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of other States opened for signature at Washington, 18 March 1965. Magyarországon kihirdette az 1987. évi 27. törvényerejű rendelet.

³¹ Convention establishing the Multilateral Investment Guarantee Agency (with annexes and schedules). Concluded at Seoul on 11 October 1985. Magyarországon kihirdette az 1989. évi 7. törvényerejű rendelet. Lásd továbbá 2012. évi XLIV. törvény a Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség létrehozásáról szóló Egyezmény módosításának kihirdetéséről.

³² MÁDL 1974. 171-173. margószámok.

³³ MÁDL 1974. 165-168. margószámok.

BIT-ek, hanem az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Térség alapszerződesei, a NAFTA és utódja, a jelenleg hatályos USMCA³⁴ tekintetében is.)

Mádl Ferenc monográfiája azonban már 1974-ben megállapította, hogy bár az Európai Gazdasági Közösség nem alkotott olyan eszközt, amely kifejezetten az egyik tagállam természetes és jogi személyeinek beruházásait védte volna egy másik tagállamban történő kisajátítással szemben, a vállalkozásokkal kapcsolatos elfogadott jogszabályok lényege éppen az volt, hogy a beruházás szabadságát minden diszkriminatív gyakorlattal szemben meg kell védeni. Ezek közé tartoznak a Római Szerződés vonatkozó részei mint fő források, azaz a vállalkozások letelepedéséről szóló akkori 52–58. cikk, a tőke (befektetések) mozgásáról szóló 67–73. cikk, valamint a vállalkozások diszkriminációmentes piaci hozzáféréseinek feltételeiről szóló 132. és 220. cikk.³⁵ Ezek a rendelkezések, együttesen értelmezve, alapvetően biztosítják a beruházások védelmét. A feltételezés merész volt. Ebben az időszakban a tőke mozgások felszabadítása lépésről lépésre történt, és csak nagyon lassan haladt előre. A befektetések védelme pedig a Római Szerződés legalábbis e tekintetben igen óvatosan megfogalmazott rendelkezéseinek tág értelmezését igényelte. A tétel gyakorlati tesztjére több évtizeddel később került sor, egy éppen Magyarországon indult előzetes döntéshozatali eljárásban, a C-52/16. és C-113/16. sz. egyesített ügyekben.³⁶ Az Európai Bíróság pedig ítéletében egyértelművé tette, hogy a tőke szabad mozgására vonatkozó rendelkezések biztosítják egy másik tagállam állampolgárainak tulajdonjogát/hasznélvezetét és külföldi befektetéseik védelmét is. A Mádl Ferenc által négy évtizeddel korábban felvázolt elméletet a legmagasabb szinten érvényesítették, azzal a megszorítással, hogy az Európai Bíróság ítéletében csak a tőke szabad mozgására hivatkozott, és nem utalt a letelepedés szabadságára vonatkozó rendelkezésekre.

³⁴ United States–Mexico–Canada Agreement, hatályba lépett 2020. július 1-én.

³⁵ A hatályos állapothoz lásd az Európai Unió működéséről szóló szerződés, az EUMSZ 49–55., 63–66. és 199. cikkeit.

³⁶ „SEGRO” Kft. és Günther Horváth kontra Vas Megyei Kormányhivatal Sárvári Járási Földhivatala és Vas Megyei Kormányhivatal, C-52/16. és C-113/16. sz. egyesített ügyek, ECLI:EU:C:2018:157.

5. VERSENYJOG

A könyv legterjedelmesebb részét kétségtelenül a versenyjogi elemzés adja. Bizonyosan idesorolható az Európai Gazdasági Közösség gazdaságpolitikáját áttekintő már említett III. fejezet, a versenyjogi szabályozását érdemben bemutató VII. fejezet, a nemzetközi kartellekkel és monopóliumokkal foglalkozó VIII. fejezet, az állami vállalatot vizsgáló IX. fejezet, sőt, egyes elemeiben még az immunitással foglalkozó X. fejezet is kapcsolódik a kérdéskörhöz. A szerzőnek a témakör hiteles bemutatáshoz a Magyarországon akkor uralkodó marxista politikai gazdaságtan több tételét is meg kellett haladnia. A marxi-lenini közgazdaságtan³⁷ ugyanis nem ismerte még a versenyjog jelenségét, szerepét, és alapvetően a korlátlan versenyt engedő állammonopolista kapitalizmus 50-100 évvel korábbi fogalomtárával próbálta (sikertelenül) leírni a modern piacgazdaságokat és a gazdasági, társadalmi folyamatokba beavatkozó állam jelentőségét. A versenykorlátozó magatartások, hasonlóképpen az uralkodó helyzettel való visszaélés tilalmát egyszerűen nem lehetett a kartellek és monopóliumok uralkodóvá válásáról szóló, akkoriban bevett kommunista dogmákkal megközelíteni. A szerző természetesen nem volt abban a helyzetben, hogy mindentől sutba dobja a hivatalos ideológiát, de igazi a „dolgot őt magát nézzük” szemléletben, egyfajta kérlelhetetlen alapossággal mutatta be a marxizmus által nem érzékelt új világot, a kartell fogalmát³⁸ éppúgy, mint a nemzetközi kartellek problémáját vagy az uralmi helyzet leírását és kérdését,³⁹ figyelemmel a Római Szerződés 85–86. cikkeire,⁴⁰ gyakran nemcsak az európai integráció, de az NSZK vagy az USA joga felől is közelítve.⁴¹

³⁷ Lásd ehhez MARX *Tőke* és LENIN *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka* c., Mádl Ferenc által is kényszerűen idézett munkáit. A marxizmus-leninizmus közgazdaságtanának kritikájára a kötet vonatkozó részéhez fűzött lábjegyzetben térünk ki.

³⁸ MÁDL 1974. 214. margószám.

³⁹ MÁDL 1974. 228. margószám.

⁴⁰ A hatályos állapothoz lásd az EUMSZ 101-102. cikkeit.

⁴¹ MÁDL 1974. 217., 225., 234., 259–262. margószámok.

Az elemzésben részletesen megjelennek a korai nagy versenyjog ítéletek, mint a *Continental-Can*,⁴² *Consten-Grundig*,⁴³ *Kininartell*,⁴⁴ *Farbstoffe*⁴⁵ emblematisz ügyek, az Európai Bizottság álláspontjával együtt.⁴⁶ Látjuk az utóbb komoly karriert befutott csoportmentesség intézményének kialakulását⁴⁷ és példáját a kooperációs szerződéssel összefüggésben.⁴⁸ Feltűnik a fúzió, mint gazdasági jelenség, egyenesen a fúzió-eufória beszédes cím alatt⁴⁹ társasági jogi szempontból⁵⁰ és a majdani fúziókontroll versenyjogi rendezése oldaláról is,⁵¹ amely csak harminc év múltán ölt majd normatív formát.⁵² A pontos elemzéshez egy további bravúrra is szükség volt, megteremteni az európai gazdasági jog magyar jogtudományi terminológiáját, amely akkoriban jórészt hiányzott, vagy csak első kísérletek szintjén létezett. Ez annál nagyobb kihívás volt, mert akkoriban a nyugat-európainak megfelelő társasági jog vagy versenyjog egyszerűen nem is létezett Magyarországon.

Mivel Magyarországon akkoriban uralkodó szerepe volt az állami tulajdonnak, a „szocialista vállalatnak”, a szerző kiemelt figyelemmel fordult a modern beavatkozó állam, a nyugati állami vállalat, az államközi vállalat, az állami támogatások szerepe és intézményrendszere felé, angol és közös piaci példákon keresztül.⁵³ Kritikusan értékelte az állami támogatásokkal kapcsolatos első EuB-döntéseket. Szigorúan számba vette a támogatási kudarcokat, mint amilyen például a *Concorde* repülő projektje,⁵⁴ adott esetben a gazdasági, műszaki, technikai részletekbe menően, látható érdeklődéssel és élvezettel. Más oldalról közelítve az akkor még csak igen

⁴² MÁDL 1974. 203., 239. és további margószámok.

⁴³ MÁDL 1974. 223., 242. margószámok.

⁴⁴ MÁDL 1974. 45., 223., 242. és további margószámok.

⁴⁵ MÁDL 1974. 223., 242., 269. és további margószámok.

⁴⁶ MÁDL 1974. 273–279. margószámok.

⁴⁷ MÁDL 1974. 203. margószám.

⁴⁸ MÁDL 1974. 204–213. margószámok.

⁴⁹ MÁDL 1974. 30., 42–44., 74. margószámok.

⁵⁰ MÁDL 1974. 118–126. margószámok.

⁵¹ MÁDL 1974. 232. margószám.

⁵² A Tanács 139/2004/EK rendelete a vállalkozások összefonódásának ellenőrzéséről.

⁵³ MÁDL 1974. 9. pont, 280–282., 285–286., 288., 331. és további margószámok.

⁵⁴ MÁDL 1974. 297–298., 305. margószámok.

embrionális formában létező, reményt keltő elképzeléseket is jól látta, mint a majdani *Airbus*-együttműködést.⁵⁵ És megjelent a munkában az állami megrendelés jelentősége,⁵⁶ sőt a mára oly fontossá vált európai közbeszerzési jog ősképe is.⁵⁷ Tehát a szerző az európai versenyjog mindegyik nagy területét bemutatta, jelentőségüket érzékeltette.

6. ÖSSZEGEZVE

Újra átfogóan szólva a monográfiáról, azt lehetne mondani, hogy az a vállalkozásokra, társaságokra vonatkozó szabályozás, a versenyjog vagy a beruházásvédelem kérdései mellett nagyon világosan és hitelesen szólt az európai integráció egészéről is. Nemcsak elfogadta a Közös Piacot mint realitást, de korán érzékelte az európai felfutás jeleit, sikereit,⁵⁸ és látta, hogy az integráció „előrehaladásra van ítélve”.⁵⁹ Mindez nem zárja ki annak elfogadását, hogy az integráció története válságok története is,⁶⁰ e megállapítás igazságát máig tapasztaljuk.

Összességében a kötet az EGK intézményi és gazdasági jogának beható elemzését adta. A hazai fejlődés szempontjából különösen fontos, hogy az integráció gazdasági joga területén szinte minden kérdést vizsgált, amivel a rendszerváltozás utáni évtizedekben a jogalkotásnak és közigazgatásnak meg kellett birkóznia. Ez az átfogó elméleti háttér biztosította azt is, hogy Mádl Ferenc, utóbb az Antall-kormány tárca nélküli minisztereként, kompetens volt az európai integráció ügyeiben éppúgy, mint a privatizáció folyamatának felügyeletében.

Természetesen a kötet első kiadásának megjelenése, 1974 óta sok minden megváltozott. Az Európai Közösségeknek eredendően hat, majd a monográfia publikálása idején kilenc tagja volt, jelenleg már 27 tagállama van az Európai Uniónak, Magyarország 2004-ben

⁵⁵ MÁDL 1974. 45. és 305. margószám.

⁵⁶ MÁDL 1974. 50–54., 280–281. margószámok.

⁵⁷ MÁDL 1974. 299. margószám.

⁵⁸ MÁDL 1974. 45–49. margószámok.

⁵⁹ MÁDL 1974. 90. margószám.

⁶⁰ MÁDL 1974. 57. és 90. margószám.

csatlakozott. Viszont az Egyesült Királyság a Brexit népszavazás nyomán már elhagyta az integrációt. Az Európai Parlament többé nem konzultatív szerep tölt be, megjelent az Európai Tanács az intézmények között, időközben hatalmasra duzzadt az európai társasági jogi, még inkább versenyjogi, közbeszerzési szabályozás és joggyakorlat. Évtizedek óta forgalomban van az Unió közös pénze, az euró, és egyre fontosabb szerepet tölt be a polgárok jogai védelmében az Alapjogi Charta. Mégis, a könyv alapvető üzenete, a hit az európai architektúra és jogrendszer jelentőségében és életképességében, máig aktuális.

Végül, ami a kötet új kiadása során követett szerkesztői gyakorlatot illeti: az eredeti kötet tagolása, fő szövege, a margószámok és lábjegyzetek számozása érintetlen maradt. Ugyanakkor a lábjegyzetek külön szedéssel jelzett kiegészítései, bővítései a legfontosabb területeken tájékoztatnak az időközben bekövetkezett változásokról, köztük a legfontosabb új másodlagos jogforrásokról, jogirodalomról. A szerkesztő külön megköszöni MIKE Károly értékes közgazdaságtani észrevételeit és PAPP Mónika javaslatait az újabb versenyjogi irodalom tekintetében. A kötet végén kiegészítő irodalomjegyzék tájékoztat az egyes fejezetekben tárgyalt kérdésekkel foglalkozó újabb jogtudományi munkákról, illetve egy megfelelési táblázat a Római Szerződés (Európai Gazdasági Közösségről szóló Szerződés, EGKSz) és az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSz) releváns fejezeteinek összehasonlításáról. Így jelenhet meg együtt a régi és új szabályozás, remélhetőleg egyedülálló módon tudósítva az EGK jogának genezisééről és az EU gazdasági jogának mai állapotáról. E történeti (vertikális) jogösszehasonlítás ma is nagyban segítheti az integráció fejlődésének és jogának jobb megértését.

Király Miklós

tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Magánjogi és Európai
Gazdasági Jogi Tanszék